

עו"ד אורי צפת

בעיני עורך דין ענייני משפחה

הזכויות הממוניות של בן הזוג הנותר בחיים

חוק יחסי ממון בין בני זוג תשל"ג - 1973, שיכונה "החוק", החליף את הלכת השיתוף, יצירת הפסיקה המשפטית שהייתה קיימת עד 1973. עסקנו ביישום החוק בכל הנוגע לגירושין ובסכסוך המשפטי שבין בתי הדין הרבניים לחוק. שכחנו שהחוק נועד למקרה פטירה. הוראת סעיף 5(א) לחוק, קובעת כי במקרה של פטירת בן זוג יחול החוק על נכסי שני בני הזוג, זה שנפטר וזה שנותר בחיים. החוק מעניק זכויות רבות לבן הזוג שנותר. זכויות אלו קודמות בסדר ובזמן לזכויות שעל פי חוק הירושה, תשכ"ה-1965. יש זכויות רבות שהנותר יכול לנצלם לטובתו עד כדי ריקון נכסי העיזבון. לניצול הזכויות חשיבות רבה כאשר בן הזוג שנפטר נישל או גרע מבן הזוג. באמצעות חוק יחסי ממון וחוק הירושה ניתן לאפס את הצוואה של הנפטר. הזכויות הללו אינן תלויות בדין הדתי ואינן תלויות בהתנהגות בן הזוג שנותר (מורד/ת). אלו זכויות ממוניות מכוח החוק שאינן תלויות (בדרך כלל) ביחסים שהיו בין בני הזוג עד לפטירת האחד.

מי הם בעלי הדין לאחר פטירת בן הזוג?

סעיף 5(ב) לחוק קובע כי במות אדם הנשוי לאחר, יבוצע הסדר איזון המשאבים בין בן הזוג הנותר לבין יורשי בן הזוג שנפטר. על פי צו ירושה או צו קיום צוואה.

מהם נכסי בני הזוג?

כלל נכסי בני הזוג הם הנכסים שלהם בלא קשר לרישום הפורמלי ובלבד שהם נכסים ברי איזון. הנכסים שאותם יש לאזן בין יורשי הנפטר לבין הנותר. סעי' 5 לחוק קובע אלו נכסים אינם ברי איזון.

מהו הסדר איזון המשאבים?

הסדר איזון המשאבים קבוע בסעי' 6 לחוק. יש לערוך שמאות והערכה כספית של נכסי כל אחד מבני הזוג (הנפטר ונותר). לאחר קביעת שווים של נכסי כל אחד מבני הזוג יערך איזון. אם שווי נכסי הנפטר עולים על שווי נכסי הנותר חייבים יורשי הנפטר לשלם לבן הזוג הנותר את מחצית הפרש בתשלום כספי או בנכס מסוים (חלוקה) או נכס חליפי. התוצאה היא שלפעמים נכסי הנפטר "ישלמו לנותר" ולפעמים נכסי הנותר "ישלמו" ליורשים. לאחר מיצוי הזכויות המגיעות לו מכח חוק זה, יש למצות את הזכויות המגיעות לנותר, על פי חוק הירושה.

תחולת חוק יחסי ממון

רק לבן הזוג נותר נשוי, יש זכויות ע"פ החוק לאחר פטירת בן זוג. לאורך תקופת הנישואין אין משמעות. הזכות הינה מכח נישואין שנעשו כחוק ולא ידועים בציבור ולא נישואין רפורמים ואפילו לא נישואים פרטיים כדמו"י.

מה הדין בנישואין פרטיים?

נישואין פרטיים הם נישואים הנערכים בהסתר בין בני זוג יהודים בישראל על פי דין תורה אך ללא רישום כחוק. לפי פקודת הנישואין והגירושין (רישום) יש לרשום את הנישואין וכל מי שאינו דואג לרישום הנישואין שלו ואפילו הרב שסידר את הנישואין דינו מאסר שנתיים. המניע לנישואין פרטיים הינו הסתרת עובדות הנישואין כדי להמשיך ולקבל הטבות מס וכן זכויות כספיות מכח פטירת בו הזוג הראשון. לאחרונה פסק בימ"ש לענייני משפחה ת"א (47130-10-11) שבני זוג שנישאו זל"ז בחו"ק כדמו"י בנישואין פרטיים, הם אינם בני זוג לצורך חוק יחסי ממון ויש להחיל עליהם את חזקת השיתוף כאילו היו ידועים בציבור. שאז נדרש נטל הראיה להוכחת שיתוף.

מה דין הסכם יחסי ממון לשם ירושה?

הלכה פסוקה שלא ניתן להוריש באמצעות הסכם יחסי ממון. בהסכם יחסי ממון קובעים הצדדים את הנכסים שהם ברי איזון ליום פטירה.

זכויות הנותר בחיים

הזכויות של הנותר בחיים על פי חוק יחסי ממון הן:

1. התחשבות במצבו הכלכלי של הנותר.
2. סעיף 6 (ד) לחוק קובע כי כאשר מבוצע איזון המשאבים בין בני הזוג שאחד מהם נפטר יש להתחשב במצבו הכלכלי של הנותר בחיים ובטובת ילדיהם באופן שימנע ככל האפשר:
 - 1) גרימת אובדן מקור פרנסה סבירה לאחד מבני הזוג;
 - 2) הפסקת קיומו או פגיעה בהמשך תפקודו התקין של תאגיד או של מקום עבודה אחר;
 - 3) פגיעה בצבירת הזכויות הסוציאליות של אחד מבני הזוג;
 - 4) פגיעה ברווחת ילדי בני הזוג הקטינים.

באמצעות חוק יחסי ממון וחוק הירושה ניתן לאפס את הצוואה של הנפטר. הזכויות הללו אינן תלויות בדין הדתי ואינן תלויות בהתנהגות בן הזוג שנותר (מורד/ת). אלו זכויות ממוניות מכוח החוק שאינן תלויות (בדרך כלל) ביחסים שהיו בין בני הזוג עד לפטירת האחד

4. לקבוע שאיזון המשאבים לא יתייחס לנכסים שהיו לבני הזוג במועד איזון המשאבים אלא לנכסים שהיו להם במועד מוקדם יותר שיקבע" מי שנשל בצוואה יוכל לעתור לקבלת נכסים מכח האיזון על פי האמור.

5. הזכות לכתובה

אלמנה יהודיה הנשואה כדמו"י זכאית לתבוע מעזבונו של בעלה את סכום הכתובה. הוראת סע' 17 לחוק קובעת שאין בהוראות חוק יחסי ממון כדי לפגוע בזכויות האשה לפי כתובתה. במקרה של פטירה, האלמנה תובעת את סכום כתובתה בבימ"ש לענייני משפחה. הלכה פסוקה היא שסכום הכתובה צמוד למדד יוקר המחיה מיום הנישואין. האלמנה זכאית לקבל בנוסף לזכויותיה על פי חוק יחסי ממון כאשר אמרנו לעיל גם את סכום כתובתה. התביעה הינה בבית המשפט לענייני משפחה ושיטת כפל מבצעים לא עובדת. (ברם סכום הכתובה יקוזז נגד ירושתה אם היא יורשת, ע"פ דין).

מזונות מן העיזבון

בניגוד לאשה גרושה או איש גרוש שאינם זכאים למזונות לאחר הגירושין כאן יש לנותר בחיים איש או אשה, זכות למזונות מן העיזבון. הוראת סע' 59 לחוק קובעת את כללי התביעה שהם די מגבילים אולם יש לשים לב שהוראת החוק קובעת שיש להתחשב במה שירש הנותר מהנפטר (סע' 59(2) לחוק הירושה) וכן שיש להתחשב במה שקיבל הנותר על פי חוק יחסי ממון. מאידך לאשה שנותרת בחיים, זכות בלתי מסויגת למזונות מן העיזבון על פי דין תורה (סע' 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים).

לסיכום

לנותר בחיים זכויות רבות מכוח חוק יחסי ממון, חוק הירושה וחוק שיפוט בתי דין רבניים. שימוש בחוקים אלה חיוני במיוחד במצב בו בן הזוג הנותר קופח או נושל בצוואת בן זוגו.

הוראות חוק זה מקנות עדיפות רבה לבן הזוג הנותר ומאפשרות לו להמשיך ולקיים את העסק המשפחתי תחת לחלקו ולמוסרו לזוכים על פי הצוואה כאשר מדובר בעסק שבו יש לבני הזוג עסק, לא יורה בימ"ש על חלוקת חלקו של הנפטר ליורשים אלא יאפשר לבן הזוג הנותר, להמשיך ולפעול בו לשם המשך קיום מקור פרנסה סביר עבורו (ועבור ילדיו). כשמדובר במצב בו הותיר בן הזוג שנפטר ילדים קטינים, בימ"ש יכול להורות כי איזון המשאבים יידחה עד הגיעם לבגרות ובכך למנוע את חלוקת הרכוש של הנפטר על פי הוראות צוואתו או לילדיו מנישואין קודמים.

2. דירת המגורים

סע' 6א' לחוק מעניק לבן הזוג הנותר בחיים זכויות מגורים מיוחדות. בשים לב שאין הבדל מיהו בן הזוג הנותר בחיים, הבעל או האשה, הוראת חוק זו מקנה לבן הזוג שיש לו ילדים קטינים, זכות לעיכוב המכירה של דירת המגורים. כאשר בן הזוג שנפטר ציווה את חלקו בדירה לאחר, יוכל הנותר לעתור לעיכוב פירוק השיתוף מכח הוראת חוק זו.

הוראת חוק זו הינה בנוסף לזכויות אישה על פי חוק שיפוט בתי דין רבניים תשי"ג - 1953. לאלמנה (ולא לאלמן) זכות מגורים בדירה של הבעל שנפטר. בתי הדין הרבניים יעניקו לאלמנה מדור בבית בעלה המנוח לתקופות שונות ואפילו לכל ימי חייה.

הוראת סע' 6א' לחוק חשובה ביותר כאשר הבעל הוא האלמן, שכן היא מסייעת לו לעתור להמשיך לגור בדירת המגורים תחת מכירתה. וכדי להפיג כל חשש שמא ערכאה דוחקת בערכאה, ביהמ"ש את ביה"ד הרבני, או ההפך, נקבע בסע' 13 לחוק שאינו בא לשנות מסמכות שיפוטם של בתי הדין הדתיים. מכאן שזה וזה מוסמכים ויכולים להעניק לנותר את הזכויות הממוניות שלו, יחד ובמקביל.

3. הרחבת בסיס האיזון

על פי הוראה סע' 7, בן הזוג הנותר בחיים יוכל לתבוע את יורשי הנפטר אם הנפטר עשה מעשה המתואר בסע' 7 לחוק, כדי להגדיל את חלקו של הנותר ברכוש ובכך להקטין את היקף עזבונו של הנפטר. יש לשים לב שהוראת חוק זה כוללת מעשים שעשה הנפטר בימי חייו - נכסים שהעביר, כספים שנתן ואפילו מתנות שהעניק.

4. הוראות מיוחדות לטובת בן הזוג הנותר - סע' 8 לחוק:

בסעיף 8 לחוק נקבע שבימ"ש רשאי:

1. לקבוע נכסים נוספים על המפורטים בסעיף 5 ששווים לא יאוזן בין בני הזוג;
2. לקבוע שאיזון שווי הנכסים, כולם או מקצתם, לא יהיה מחצה על מחצה, אלא לפי יחס אחר שיקבע בהתחשב, בין השאר, בנכסים עתידיים, לרבות בכושר ההשתכרות של כל אחד מבני הזוג;
3. לקבוע שאיזון שווי הנכסים, כולם או מקצתם, לא יהיה לפי שווים במועד איזון המשאבים, אלא לפי שווים במועד מוקדם יותר שיקבע;